

С Т А Н О В И Щ Е

на проф. д-р Йоана Минкова Спасова-Дикова,
Институт за изследване на изкуствата – БАН,
e-mail joanasd@yahoo.co.uk
по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент”
по „Режисура за драматичен театър”,
научно направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство”,
с кандидат д-р Явор Гърдев

Явор Гърдев безспорно е един от най-изтъкнатите български режисьори, творил вече повече от 30 години на сцената, предимно през новото столетие.

Д-р Гърдев завършва средно образование в Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ” през 1991 г. През 1997 получава магистърска степен по философия в Софийски университет „Св. Климент Охридски”. Учи в Експериментален режисьорски клас на Иван Добчев и става магистър по режисура за драматичен театър в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов” през 1998 г. От 2018 до 2021 г е докторант и преподавател в НБУ като през 1924 г. му е присъдена образователната и научна степен „доктор” в направление „Театрално и филмово изкуство”. 2020-2021 е гост-преподавател в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов”, Магистърска програма „Режисура в сценичните изкуства”.

Специализира в Northwestern University, Чикаго, Кампус Евънстън, САЩ през 2020-2021, със стипендия на Българо-американската комисия за образователен обмен „Фулбрайт”. Има и други специализации: 2003 – Goethe Institut, Berlin, Germany; 2001 – Academy for Educational Development, State Department, USA; 2000 – Château Royal de Plessis-lèz-Tours, Tours, France; 1998 – Academy Schloss Solitude, Stuttgart, Germany; 1996 – European Directors School, Leeds, United Kingdom.

Д-р Гърдев има значителна дейност като режисьор в театъра, където има над 50 постановки в Народен театър „Иван Вазов“, Младежки Театър „Николай Бинев“, „Малък градски театър „Зад канала“, Театрална работилница „Сфумато“, Театър „199“, Драматично-куклен театър „Иван Радоев“ – Плевен, Драматичен театър „Стоян Бъчваров“ – Варна, Драматичен театър Сливен, Драматичен театър – Ловеч, Драматичен театър – Димитровград, Драматично-куклен театър – Хасково. Има постановки в Русия, Германия, Франция, Черна гора, Турция, Северна Македония. Негови спектакли са гастролирали по различни сцени в чужбина. Изявява се и като театрален актьор. Режисира един пълнометражен филм („Дзифт“, 2008) и една оперна постановка („Лястовица“ от Дж. Пучини, 2015). Гърдев участва и в няколко проекта за кино, телевизия, радио, видео. Реализира и различни

пърформанси и акции. Бил е телевизионен и радио водещ. Той е автор на пет пиеси като две са в съавторство. Има 5 сценарии. Работи и като преводач от руски английски език на пиеси, проза и поезия.

Преподавателската му дейност като лектор, ментор, водещ лаборатории, уъркшопи, майсторски класове е многообразна и впечатляваща.

Наградите му са над 50, включващи 7 „Икар“ – а за най-добър спектакъл и/или режисура, 7 „Аскеер“ – а за най-добро представление и/или режисура, различни награди от престижни фестивали във Враца, Благоевград, Варна, други награди у нас и в чужбина. Филмът „Дзифт“ има 14 национални и международни награди. Носител е и на наградата „Златен век“ на Министерството на културата на Република България за принос към българското изкуство и култура.

Този богат практически опит на д-р Гърдев като творец, е от голямо значение, както за педагогическата и за изследователската му работа, така и за развитието на българското изкуство и култура като цяло.

Работата на д-р Гърдев като режисьор определят неговите основни заслуги. Представените реализации са свързани именно с режисьорската му дейност и покриват необходимите наукометрични показатели за придобиване на академичната длъжност „доцент“ в областта на изискуемите разработки по показател В.4. в направление „Изкуство“.

За конкурса са представени три режисьорски работи от ранните етапи на професионалната кариера на Гърдев: „Квартет“ от Хайнер Мюлер & Со. в Театрална работилница „Сфумато“ (1999), „Пухеният“ от Мартин Макдона (2004) в Драматичен театър „Стоян Бъчваров“, гр. Варна и „Крум“ от Ханох Левин (2006), отново в Драматичен театър „Стоян Бъчваров“.

По думите на Гърдев в „Квартет“(1999) той си поставя за цел иновативна сценична интерпретация на текст, писан от Хайнер Мюлер за двама герои, които в предсмъртна игра разменят половите и социалните си роли. Той умножава „ипостасите“ на тези герои. Маркиза Мертъой има четири сценични превъплъщения, изиграни от четири актриси в четири различни възрасти, които под условната идентичност на маркизата и три други героини от епистоларния роман на Лакло „Опасни връзки“ действат както би действала една и съща жена в различни обстоятелства и фази на живота си. Чрез своите по-млади „ипостаси“ вече възрастната и подвластна на раковото си заболяване маркиза се опитва да възстанови чувствените аспекти в преминаващата пред очите ѝ лента на собствения ѝ живот. Изпитващият криза да поддържа идентичността и разпадащия се вече образ на еталонен любовник Валмон се оглежда в своя мистериозно появил се двойник, превъплъщение на „скитащия еврейин“, който започва да преследва виконта като сянката на смъртта в нощните му похождения. Спектакълът

„Квартет“ със синтетичния си език, с изчистените си визуални решения, с еротизма си и особената стилизация на актьорската игра се радва на особено добра съдба в продължение на няколко години и е съсредоточен в темата за неизбежното съзряване, което принудително ни изважда от еротичната и естетизирана фаза на живота ни и ни отваря очите за тленността, на която сме постоянно подвластни.

Друг, представен за конкурса емблематичен спектакъл е „Пухеният“ от Мартин Макдона. В него режисьорът се опитва да създаде среда на представлението, която да отдели актьорите от прякото присъствено облъчване на публиката и да им обезпечи защитен терен за независима от това облъчване актьорска акция. За целта с помощта на сценографа Никола Тороманов екипът преобразява цялостно едно репетиционно помещение във Филиала на Драматичния театър „Стоян Бъчваров“ във Варна. Обособена е оградена с огледални стъкла стая за разпити, в която актьорите да не виждат и да не чуват реакциите на гледащата ги зад огледалните стъкла публика и така се обезпечават условия за недотам условно актьорско присъствие, което в минимализма си да постигне почти пълно еманципиране от блокиращите механизми на наблюдаемостта и съпътстващия я феномен на самонаблюдението в играта. „Пухеният“ се играе в този си оригинален вид и все в същото изцяло преобразено пространство в продължение на осем години, след което през 2011-та година преминава в репертоара на Театър 199 в София, където декорът има по-конвенционална версия. Изиграните от актьорите десетки представления в стъкления куб се отразяват мощно и благоприятно на последвалата игра в пространството с отворена четвърта стена и спектакълът се радва на вниманието на публиката чак до 2019-та година, което му обезпечава над 16 години сценичен живот.

Последното включено в материалите законкурсно представление е „Крум“ по пиесата на Ханох Левин. Гърдев обосновава неговото възникване, свързано с желанието на режисьора да изгради спектакъл като акт на колективно откровение по отношение на автобиографичните аспекти на живота в една малка и затворена провинциална общност. Трупата на варненския театър, съставена от постоянно и временно пребиваващи там актьори, много добре попада в групова динамика, която може да възникне само в пиков момент на сработване и предполага наличие на драматургичен материал, който да „понесе“ собствения опит на трупата и да се превърне в „гориво“ на един жив и тематично близък на живота на участниците спектакъл. Представлението „Крум“ се случва в клаустрофобично пространство, обърнато към дъното на сценичната кутия на Филиала на Варненския театър. Серийно повтарящи се малки стаички, между които няма разлика, се въртят на сценичния кръг и чрез тази ротация отвежда зрителя при обитателите на тази или онази квартира на комуналката с тънки стени, през които всеки може да чуе какво се случва у съседа. Желанието на основния персонаж Крум да напусне тази среда, което постоянно се

увенчава с неуспех, се превръща в перманентна негова фрустрация и силно напомня собствените ни балкански форми на отчаяние. Този спектакъл отново е белязан с специфичните творчески търсения и внушения посредством експериментиране със сценичното пространство.

Освен записите и записките на Гърдев за тези спектакли, в конкурса кандидатът предлага и няколко статии от по-ранния период на творческата си биография, част от които са написани през деветдесетте години на миналия век. Те са над 70 и са публикувани в специализирани издания и в периодичния печат като *Homo Ludens*, Годишник на Националната академия за театрално и филмово изкуство, „Критика и хуманизъм”, списание „Едно”, *Et Cetera*, „Егоист”, „Култура”, „Литературен вестник”, „Демократически преглед” и др. Има и онлайн публикации. Текстовете му ясно очертават творческите и естетическите тежнения, довели до създаването на спектаклите му от втората половина на деветдесетте години на миналия век и първото десетилетие на този век. Тези статии трасират също така и теоретичните интереси на Гърдев, които обуславят преминаването му през специализация по естетика в рамките на философското му обучение в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и написването на дипломната му работа „Феноменология на екстатичния театър“. Тези теоретически интереси постепенно еволюират в занимания с херменевтика, а по-късно и с аналитична философия и философия на езика.

Напълно съм съгласна с изтъкнатите от самия Гърдев негови приноси като изследовател и творец, който се опитва да приложи своите теоретични разработки в практиката. Характерно за него като изследовател и режисьор е изучаването на властовите аспекти на отношенията между режисьора и актьора от различни перспективи, следвайки интердисциплинарен подход. Като теоретик неговият стремеж е да снесе „напрежението между онтология и аналитика, с цел възникването на епистемологичен контекст, в който присъствието и действието, интенционалният субект и безсубектното събитие, могат да съжителстват“. Според Гърдев „погледът към модерния и съвременния режисьор като към субект, чието силово поле надхвърля границите на физическото му присъствие и се предава и отразява в силовото поле, автономно завихрящо се около безсубектното събитие на представлението“, е възможен само в такъв контекст.

Сред теоретичните приноси на Гърдев на категориално ниво, освен критиката и ревизията на няколко широко възприети базови театроведски понятия от перформативна позиция, е, че той обособява четири специфични подвида легитимност на режисьорската власт: непосредствена, медиална, публична и публицистична, които биха могли да бъдат непротиворечиво

подведени под основополагащите чисти видове легитимен авторитет на Макс Вебер, както последните са интерпретирани в дистинктивния анализ на Норман Ъпхоф, а също така и под предложения от Себастиан Гузман четвърти чист вид легитимен авторитет.

Приноси са Гърдевите идеи за принципите на самопривилегироването и привилегироването на режисьорската фигура, на ролята на индивидуалната суверенност в режисурата, както и предложението за изменчив режисьорски суверенитет (куиър-суверенитет), базирано на концепцията за флуидност, която не е задължително или единствено от полово идентификационно естество.

Сред приносите на Гърдев е теоретичната разработка за разграничаване на три типа отложена режисьорска власт, за характеристиката на които той използва семантичната изменчивост на понятието „отлагане“. Тези три типа са: темпорално отлагане, седиментно отлагане (напластяване) и привидно отлагане (протакане на вземането на творческо и/или интерпретативно решение).

Според режисьора по отношение на властовите аспекти присъствието на модерния режисьор се мисли по начина, по който се актуализира и в съзнанието на играещите актьори, когато сам той физически отсъства, а именно – като въобразено лице (*persona ficta*). Такъв тип властово регулативно присъствие се актуализира в актьорското въображение, което буквално „въплъщава“ образа на регулативната властова инстанция.

Моите пожелания към д-р Гърдев е за в бъдеще, покрай изявите си като режисьор, педагог, преводач, които безпорно са приноси, да отделя повече време за изследователска и теоретична дейност.

С оглед на вече изтъкнатите качества на д-р Явор Гърдев като творец, както и на приносните моменти в представените за хабилитиране материали, давам положителна оценка и подкрепям кандидатурата му за заемане на академичната длъжност „доцент“ по „Режисура за драматичен театър“ в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“.

28. 08. 2025

Подпис:

проф. д-р Йоана Спасова-Дикова